

P. J. ŠAFÁRIK A JEHO KONCEPCIA PÔVODU SLOVANOV

Prvá polovica 19. stor. bola veľmi významným obdobím v oblasti štúdia slavistiky u jednotlivých slovanských národov. Objavuje sa pomerne značný počet statí a štúdií nielen z oblasti jazykovedy a literatúry jednotlivých slovanských národov, ale aj z oblasti najstarších dejín Slovanov. A práve pri štúdiu najstarších dejín jednotlivých slovanských národov v prvej polovici 19. stor. pripadla P. J. Šafárikovi jedna z najdôležitejších a najčestnejších úloh. Pripadla mu úloha osvetliť na základe konkrétneho rozboru historických zpráav historické korene a zároveň aj historickú úlohu najstarších dejín Slovanov na území Európy, teda všade tam, kde najstaršie historické zpráavy potvrdzujú existenciu rozšírenia jednotlivých slovanských kmeňov. P. J. Šafárik dospel k štúdiu najstarších dejín Slovanov až po predbežnom a veľmi podrobnom štúdiu jazykovedy a literatúry jednotlivých juhoslovanských národov.

Na začiatku tridsiatych rokov 19. stor. P. J. Šafárik sa vo svojom vtedajšom pôsobisku v Novom Sade veľmi intenzívne zaoberal filológiou a dejinami literatúry slovanských národov. V tretej dekáde 19. stor. badáme u P. J. Šafárika už veľmi výrazné známky intenzívneho štúdia najstarších dejín slovanských národov. Najlepšie svedectvo o tom nám podáva korešpondencia P. J. Šafárika s J. Kollárom. Z metodologického hľadiska treba uviesť na prvom mieste, že P. J. Šafárik pri štúdiu najstarších slovanských dejín vychádzal z interpretácie dovtedy ešte takmer nevyužitých historických prameňov. Takto je štúdium najstarších slovanských dejín v poňatí P. J. Šafárika vybudované takmer výlučne na dôkladnej znalosti historických prameňov a na jedinečnej možnosti ich interpretácie. Podrobné štúdium príslušných historických prameňov za veľmi úzkej koordinácie ostatných vedných disciplín ukázalo P. J. Šafárikovi, že štúdium najstarších dejín Slovanov je vlastne ešte iba v začiatkoch, a ukázalo mu zároveň nové nebývalé možnosti vedeckého dôkazu nielen starobylosti Slovanov v Európe, ale aj ich slávnej histórie už v počiatočných obdobiach objavenia sa Slovanov v podaní rímskych a byzantských zpravodajcov. P. J. Šafárik svoje vrele nadšenie pre štúdium najstarších dejín Slovanov veľmi pekne vyjadril v liste z roku 1826, ktorý bol adre-

sovaný J. Kollárovi. P. J. Šafárik v ňom písal, že „v hájoch historie známých Vám kmenov pořád pokračují a hlúbám; každú chvíli se nové pole před očima otvírá; jest naděje hojného výdělku. O Rakowiecký — jak památnu pravdu pověděls, že v slovanské historii Slovan pracovati musí!“

Je nepochybné, že P. J. Šafárik bol už v tomto čase pevne presvedčený nielen o vedeckom, ale aj politickom dosahu štúdia najstarších slovanských dejín. Všetku svoju energiu od tejto chvíle vynaložil pre dôkladnú prípravu svojich epochálnych *Slovanských starožitností*. Svedčí o tom aj tá skutočnosť, že mnohé pripravované práce už z predchádzajúcej doby odložil do ústrania a dokonca niektoré z nich už ani neskoršie nedokončil. Svedčí o tom veľmi intenzívna prípravná práca o dejinách Srbska, Bulharska, o mapách Balkánu a ďalšie iné podujatia, ktoré sa v dôsledku zaneprázdnenosti P. J. Šafárika štúdiom slovanských starožitností nemohli dokončiť.

Na základe štúdia vedeckej činnosti P. J. Šafárika z tohto obdobia vlastne vidíme, že k problematike všeslovanských dejín pristúpil s veľmi dôkladnou prípravou a dôkladnou znalosťou predovšetkým historických a literárnych pomerov u južných Slovanov. Táto dôkladná príprava dodávala P. J. Šafárikovi vedomie a pevné presvedčenie vo víťazstvo svojej historickej koncepcie pôvodu a starobylosti Slovanov v Európe. Svoje odhodlanie bojovať pekne vyjadril v liste J. Kollárovi zo dňa 11. 8. 1828 slovami „Já aspoň se zbrojím — a budeli potřeba — strašnou a neočekávanou polemikou potýkati se budu.“¹

Čo viedlo P. J. Šafárika k štúdiu slovanských starožitností? L. Niederle² uvádza tri príčiny, ktoré spôsobili u P. J. Šafárika obrat a vytvorili z neho tvorca *Slovanských starožitností*. Podľa L. Niederleho to bolo poznanie nedostatočnosti máp balkánskych krajín v tom čase vydaných; odpor, ktorý v ňom pôsobili práce niektorých nemeckých aj slovanských historikov, ktorí buď popierali starobylosť Slovanov v Európe, alebo znižovali ich pôvod a starú kultúru a konečne priame pôsobenie niektorých slovanských bádateľov: Kollára, Rakowieckého, Surowieckého a iných. Pri sledovaní počiatkov štúdia P. J. Šafárika v oblasti najstarších dejín Slovanov treba mať nevyhnutne na mysli, že sa pomerne pesimisticky díval na budúcnosť jednotlivých slovanských národov, ktoré sa v jeho dobe nachádzali poväčšine tak pod hospodárskym, ako aj politickým a národnostným útlakom. Súčasne to bola však aj doba počiatkov konštituovania sa jednotlivých slovanských národov poväčšine v mnohonárodnostných štátnych útvaroch v strednej, južnej a východnej Európe. P. J. Šafárik uvedomujúc si túto skutočnosť, ako aj vynikajúcu úlohu slovanských národov v minulosti, nepriamo poukazoval na významný podiel slovanských národov v minulosti a tým súčasne vlastne

¹ Cit. podľa Niederle L., *Pavla J. Šafařika Slovanské Starožitnosti*, ČCH I, 145, 1895.

² Tamtiež, 143n.

upevňoval a plodne živil proces národného uvedomenia jednotlivých konštitujúcich sa slovanských národov. Takto sa vlastne krásna a bohatá minulosť Slovanov v poňatí P. J. Šafárika nevyhnutne spájala aj s vedomím krajšej budúcnosti slovanských národov. Pritom treba mať na mysli, že P. J. Šafárik prvky pesimizmu o budúcnosti Slovanstva uchovával v sebe iba spočiatku.

Pri sledovaní počiatkových prípravných prác vedúcich potom k dohotoveniu *Slovanských starožitností* vidíme, že P. J. Šafárik svoju vynikajúcu koncepciu o pôvode a starobylosti Slovanov v Európe nebudoval na nejakých vyhranených nacionalistických tendenciách, ako to bolo bežným zjavom u vtedajších nemeckých učencov, ktorí sa na základe tejto skutočnosti uchýľovali k znižovaniu bohatej kultúry a historickej úlohy slovanských národov v európskych dejinách. Jeho dielo *Slovanské starožitnosti* bolo budované na základe podrobnej a vyčerpávajúcej znalosti všetkých vtedy dosiahnuteľných pramenných materiálov, ako aj literatúry. Popri historických prameňoch P. J. Šafárik využil pre svoju prácu aj vtedy známe a dostupné archeologické pramene.³ Dielo P. J. Šafárika bolo tak vlastne komplexnou prácou všetkých dosiahnuteľných prameňov a literárnych údajov za prevahy interpretácie historických zprávk.

Jeho dielo *Slovanské starožitnosti*, ako aj všetky ostatné jeho práce svojou koncepciou významnou mierou upevňovalo myšlienku slovanskej vzájomnosti a tým sa jeho osoba stala súčasne aj ohniskom československej vzájomnosti.

V oblasti štúdia najstarších dejín Slovanov treba uviesť medzi prvé práce P. J. Šafárika štúdiu z roku 1828 *Über die Abkunft der Slawen nach Lorenz Surowiecki* a štúdiu z roku 1834 *Myšlénky o starobylosti Slovanů v Evropě*.⁴ V prvej štúdii bolo cieľom P. J. Šafárika dokázať nemeckým bádateľom ich nesprávne názory o najstarších Slovanoch. Popudom k prvej štúdii P. J. Šafárika bola štúdia V. Surowieckého z roku 1824 *Śledzenie początku narodów slowiańskich*. Šafárikova štúdia *Myšlénky o starobylosti Slovanů v Evropě* a *Přehled pramenův historie slovanské*, obidve uverejnené v Časopise Českého Musea, neklamne ukazovali, že sú výňatkem chystanej väčšej štúdie, ktorou sa stali jeho *Slovanské starožitnosti*. Svoju základnú koncepciu v stručnosti načrtol P. J. Šafárik v spomínanej štúdii *Myšlénky o starobylosti Slovanů v Evropě*. V tejto svojej štúdii, na svoju dobu veľmi významnej, ukázal P. J. Šafárik na niektoré závažné metodologické poznámky, ktoré dosvedčujú starobylosť Slovanov v Európe. P. J. Šafárik ukázal, že je isté, že každý národ,

³ Celú problematiku poznania archeologických pamiatok v diele P. J. Šafárika pekne podáva vo významnej štúdii Skutil J., *Pavel Josef Šafařík a archeologické památky*, Brno 1940. Pretože v diele J. Skutila je podrobne vyčerpaná táto problematika aj s príslušnými literárnymi odkazmi, na tomto mieste sa s touto otázkou zaoberať nebudeme.

⁴ Porov. ČČM 1834 alebo Šafařík P. J., *Rozprawy z oboru věd slovanských*, Praha 1865, 3—31. *Pavla Jos. Šafaříka Sebrané spisy III*. K vydání upravil Josef Jireček.

ktorý teraz v Európe žije, musel mať nejakých predkov a že z ničoho povstať nemohol. V tejto štúdii P. J. Šafárik pokladal Slovanov za osobitný kmeň v poradí ostatných pôvodných kmeňov európsko-ázijských. Podľa Šafárika zaujíma aj ich jazyk zvláštne miesto v poradí ostatných pôvodných jazykov. P. J. Šafárik kladie v tejto svojej ranej štúdii kmeň slovanský na úroveň ostatných európskych kmeňov už v najstaršom historickom období a menovite už pred našim letopočtom čo do veľkosti, ľudnatosti a zemepisného rozšírenia. Súčasne vyvracal nesprávnu mienku vtedy už rozšírenú, ktorá predpokladala, že Slovania prišli do Európy až v 4. alebo 5. stor. n. l. spolu s Hunmi, Avarmi a inými pohyblivými etnikami. Za významný treba pokladať jeho poukaz na to, že niet žiadneho svedectva ani o jednom indoeurópskom kmeni, ktorý by mal prísť v 5. stor. n. l. z Ázie do Európy. Na základe rozboru historických zpráav ukázal, že niet žiadnej historickej zprávy o pobyte Slovanov vo vnútornej Ázii. Týmto vlastne P. J. Šafárik skvele potvrdil neázijský pôvod Slovanov. Z uvedených dôvodov pokladal Slovanov za starobyľé obyvateľstvo na území Európy. Na potvrdenie svojho názoru uvádza početné údaje z oblasti jazykovedy, ktorá ukazuje na úzku príbuznosť slovanských jazykov s ostatnými susedmi Slovanov indoeurópskeho kmeňa. Pre potvrdenie správnosti svojich názorov uvádza P. J. Šafárik porovnávacie štúdie o mravoch, obyčajoch, náboženstve, spoločenskom poriadku a práve starých Slovanov, z oblasti slovanskej toponomastiky, ako aj z ďalších iných oblastí. To sú stručne nadhodené a riešené otázky v štúdii P. J. Šafárika *Myšlienky o starobylosti Slovanů v Evropě*. V súčasnosti sú uvedené otázky vlastne samozrejmy a dokonca základnými otázkami historickej vedy, ktoré sú podrobne zdôvodnené aj príslušným početným archeologickým materiálom, ktorý P. J. Šafárikovi ešte nebol známy. Uvedené myšlienky v tej dobe, v ktorej ich písal P. J. Šafárik, boli v skutočnosti epochálnymi myšlienkami, ktoré položili pevné a trvalé základy pre štúdium najstarších dejín Slovanov. Už v počiatočných štúdiách P. J. Šafárika sa veľmi jasne črtala základná historická koncepcia pôvodu a starobylosti Slovanov, ktorá bola potom podrobne zdôvodnená v jeho *Slovanských starožitnostiach*. Táto koncepcia o pôvode Slovanov v poňatí P. J. Šafárika, ako ešte ďalej podrobne zdôvodníme, v základe zostala správna až dodnes, až na niekoré detailnejšie otázky. Už vo svojich prvých štúdiách bol P. J. Šafárik nútený nevyhnutne voliť apologetickú formu dôkazov o starobylosti Slovanov v Európe. Táto forma bojovala najúčinnejším spôsobom proti rôznym nesprávnym a vo väčšine prípadov tendenčným teóriám, názorom o dávnej kultúre Slovanov, o význame Slovanov v európskych dejinách atď. V takýchto podmienkach sa postupne rodilo dielo P. J. Šafárika *Slovanské starožitnosti*, ktoré začali vychádzať v rokoch 1836—1837. Predchádzajúce štúdie P. J. Šafárika spôsobili, že P. J. Šafárika pokladali za najpoprednejšiu autoritu v odbore štúdia staroslovanských dejín tak doma, ako aj v zahraničí. Vyjdenie I. dielu *Slovanských starožitností* túto skutočnosť plne potvrdilo, o čom

svedčí celý rad vysoko hodnotiacich recenzií a prekladov jeho diela do rôznych jazykov, ako napr. do nemčiny, poľštiny a ruštiny. Vyjdením *Slovanských starožitností* P. J. Šafárik v podstate aj skončil svoje historické štúdiá, nakoľko po ich vyjdení sa opäť venoval štúdiu dejín literatúry, jazykovedy a národopisu slovanských národov. Podľa pred-slovu možno badať, že chystal ešte ďalšie zväzky *Slovanských starožitností*, ale tieto nie z celkom známych príčin už nedohotovil.

P. J. Šafárik vo svojich *Slovanských starožitnostiach* podal pôvod Slovanov a ich najstarších politických dejín predovšetkým na podklade prenikavej analýzy známych historických zpráav. Dokonca sa ako prvý pokúsil zhrnúť a vydať ako prílohy k *Slovanským starožitnostiam* takmer všetky historické pramene, z ktorých možno čerpať vedomosti o najstarších dejinách Slovanov, a to tak rímskych, ako aj gréckych. Tieto pramene priložil ako prílohy na koniec II. zväzku *Slovanských starožitností*. Začínajú sa od zpráav Herodota. Pôvod a najstaršie dejiny Slovanov sledoval P. J. Šafárik od najstarších čias zhruba až do 10. stor. n. l.

Hlavným cieľom Šafárikových *Slovanských starožitností* bolo dokázať starobyľý európsky pôvod jednotlivých slovanských národov. Pri svojej historickej koncepcii nevychádzal však z nejakého mechanického chápania starobylosti Slovanov v Európe, z nesprávneho autochtonistického chápania, ktoré sa často objavovalo v rôznych historických a archeologických dielach tak v minulom storočí, ako aj v súčasnosti. P. J. Šafárik výlučnú autochtonitu Slovanov v Európe predpokladal predovšetkým pre východoeurópsku oblasť. Starobylosť Slovanov na území Čiech, Moravy a Slovenska nevysvetľoval autochtonistickými teóriami, ale ako výsledok migrácie. A tak isto chápal v podstate aj starobylosť iných skupín slovanských kmeňov v podunajskej oblasti, na Balkánskom polostrove a inde.

P. J. Šafárik hľadá korene Slovanov na európskej pevnine v období pred našim letopočtom v rámci jednotlivých kmeňov Herodotovej Skýtie. Za Slovanov v Herodotovej Skýtii bezpečne pokladal Budinov a Neurov. Už v článku *Myšlienky o starobylosti Slovanů v Evropě* húževnato bojoval proti názorom, ako by Slovania boli vznikli zo Skýtiov alebo iných severoázijských kmeňov, názor, ktorý vo svojich *Slovanských starožitnostiach* ešte spresnil podrobnejším rozborom historických zpráav a inými pramennými materiálmi. P. J. Šafárik zastával koncepciu o súčasnosti Slovanov a Skýtiov už v Herodotovej Skýtii. Treba uviesť, že sovietski archeológovia a historici sa až v súčasnosti dopracovávajú k takémuto názoru a jedným z popredných tlmočníkov tohto názoru je P. N. Treťjakov. Primát v tejto základnej koncepcii súčasnej sovietskej archeologickej a historickej vedy treba pripísať vlastne P. J. Šafárikovi. Na podklade analýzy historických zpráav Herodota, Plínia a Ptolemaia dospel P. J. Šafárik k pevnému presvedčeniu o autochtónnosti Budinov, ktorých zároveň pokladal za etnikum totožné s Venédmi ako jednou z hlavných ratolestí veľkého slovanského kmeňa, ktorý označoval za Srbov. K uvedenému názoru dospel P. J. Šafárik na základe toho, že v Zakarpatsku

(v Šafárikovej terminológii za Tatrami), kde sedeli Herodotovi Budini, boli jedine Vindovia alebo Srbi (Sporoi), prakmeň indoeurópsky od nepamáti v Európe medzi kmeňmi Trákov, Keltov, Germánov a Čudov usadlý. Samo jadro Budinov kládol P. J. Šafárik na základe početnej interpretácie historických údajov niekde do oblasti dnešnej Volyne a Bieloruska. Ak vychádzame z predpokladu, ktorý v poslednom čase vyslovil P. N. Treťjakov,⁵ že za dávnych Slovanov v rámci Herodotovej Skýtie treba pokladať skupinu kmeňov severozápadnej periférie Skýtie, ktoré patria k starým pastierskym protoslovanským kmeňom — volynským a dneprovským, a z nejasných názorov M. I. Artamonova,⁶ ktorý kladie Budinov do oblasti stredného Podneprovska a hovorí hmlisto o Gelonobudinoch, a ak prihliadneme k ďalším teoretickým záverom o Budinoch v poľskej a sovietskej vede, potom vlastne v skutočnosti vidíme, že od doby P. J. Šafárika nemáme nijaké konkrétnejšie pevné závery. Dnešná veda nie je ani schopná pripísať určitú archeologickú kultúru Budinom.⁷ Je veľmi pravdepodobné, že za slovanské kmene v Herodotovej Skýtii treba pokladať kmene usídlené v severozápadnej časti Skýtie. Početné názory vyslovované v súvislosti s Budinmi tak sovietskymi vedcami, ako aj ostatnými vedcami majú iba teoretickú hodnotu, ktoré sa v ničom nevyvíkajú z rámca tých názorov, ktoré vyslovil už P. J. Šafárik. Podobne je to aj so slávitou Neurov. Interpretácia historických zpráv o Neuroch od doby P. J. Šafárika taktiež nedospela ďalej. Za veľmi pravdepodobný archeologický odkaz Neurov pokladá dnešná slovanská archeológia vysockú kultúru. V poslednom čase sa objavujú tendencie posunúť dolnú hranicu vysokej kultúry už k 10.—9. stor. pred n. l. Táto kultúra, ako ukazujú jej starobylé tvary, je domáceho autochtónneho pôvodu. Ak k tomuto pozorovaniu pripojíme názory P. J. Šafárika o autochtónite Budinov a Neurov Herodotovej Skýtie, potom vlastne vidíme, že správnosť názorov P. J. Šafárika sa v poslednom čase potvrdila aj rozborom archeologického materiálu. Z diela P. J. Šafárika veľmi pekne vidieť aj to, že za autochtónne pokladal predovšetkým uvedené slovanské kmene v oblasti východnej Európy. Uvedená koncepcia P. J. Šafárika však v ničom neprotirečí starobylosti ostatných skupín slovanských kmeňov v iných oblastiach Európy.

Základná historická koncepcia autochtónnosti Slovanov v Európe sa

⁵ Treťjakov P. N., *Vostočnoslavianskije plemena*, Moskva 1953, 61.

⁶ Artamonov M. I., *Etnografija Skifii*, Učonnnye zapisky LGU 1949, č. 85, 160n.

⁷ Všetky názory o Budinoch vyslovované v súčasnosti majú iba teoretickú hodnotu, nakoľko sa nespájajú rozboru historických údajov s príslušnými archeologickými pamiatkami. K posledným názorom M. I. Artamonova a A. I. Terenožkina porov. Terenožkin A. I., *Ob etničeskoj prinadležnosti plemen skifskogo vremeni v pravobrežnoj Lesostepi*, Kratkije soobščeniija Instituta archeologii 1955, vyp. 4., 75—77. V článku sa na podklade názorov M. I. Artamonova poukazuje na to, že stredné Podneprovsko a Pobužsko zaujímali „Skýti-oráči“ — Tráci a v ostatnej Lesostepi (od stredného Podneprovska až k Donu) žili Budini, ktorí boli Slovania, v južnej časti územia, v ktorom boli usadení Geloni-Tráci, podľa jazyka pochádzajú z dnestrovsko-dunajského bazénu.

v poňatí P. J. Šafárika vzťahuje vlastne iba na oblasť východných Slovanov. A skutočne, ak dnešné archeologické a historické bádanie môže potvrdiť výlučnú autochtonitu niektorých slovanských kmeňov v ich historických sídlach, potom môžu prísť do úvahy iba východní Slovania, nakoľko v oblasti rozšírenia východných Slovanov máme od doby Herodotovej až po vznik staroruského štátu takmer bezpečne doloženú kultúrnu kontinuitu. Archeologické dôkazy pre túto skutočnosť sa však využívajú až v súčasnosti. Hlavným spájajúcim článkom v tejto kultúrnej kontinuite je predovšetkým kultúra pohrebných polí (rusky polej pogrebenij, ukr. poliv pochovaň). Pri tejto príležitosti by bolo možné rozoberať ešte podrobnejšie názory P. J. Šafárika o slavinite ostatných kmeňov, ktoré prichádzajú do úvahy ešte pre obdobie Herodotovej Skýtie. Tieto ostatné názory však v ničom nenarúšajú základnú koncepciu autochtonity Slovanov vo východoeurópskej oblasti.

P. J. Šafárik takto svojou koncepciou súčasne omnoho prevýšil všetkých ostatných vedcov, ktorí Slovanov v ich najširšom zemepisnom rozpätí pokladali za autochtónnych. Aj keď sa P. J. Šafárik pri tejto príležitosti nevyjadril o pravlasti Slovanov, predsa z jeho diela jasne vyplýva, že za túto pravlast pokladal širšie územie lokalizované predovšetkým do východoeurópskej oblasti. Proti takejto koncepcii nemôže priniesť podstatnejšie materiálové dôkazy ani dnešné archeologické a historické bádanie. Z uvedených údajov je jasné, že P. J. Šafárik koncepciu o podunajskom pôvode Slovanov nezastával, ani napriek dokazovaniu, že v podunajskej oblasti sú Slovania taktiež starobylého pôvodu. Neuznával takto autochtonitu Slovanov ani v zakarpatskej ani v polabskej oblasti a tým menej potom na území Čiech, Moravy a Slovenska. Za veľkú metodologickú prednosť v diele P. J. Šafárika treba uviesť tú skutočnosť, že starobylosť Slovanov v Európe nespájal v každej oblasti s otázkou ich autochtonity. K uvedeným názorom sa P. J. Šafárik mohol dostať iba na základe podrobného a na svoju dobu veľmi kritického rozboru príslušného pramenného materiálu. Správnosť koncepcie P. J. Šafárika o starobylosti Slovanov v Európe netreba spájať s tým, že vo všetkých častiach Európy sú Slovania autochtónneho pôvodu. Vysoká vedecká hodnota koncepcie starobylosti Slovanov v Európe v poňatí P. J. Šafárika nám najlepšie vynikne, keď aspoň stručne rozoberieme jeho názory na pôvod východných, južných a západných Slovanov.

Hneď úvodom treba uviesť, že v detailných častiach pomerne najväčšie nedostatky badať u P. J. Šafárika predovšetkým v oblasti štúdia východoslovanských kmeňov. Vyplýva to predovšetkým z toho, že ruská a sovietska veda nazhromaždila obrovský materiál, ktorý v súčasnosti popri základnej koncepcii P. J. Šafárika o autochtonite východných Slovanov dáva úplne nový obraz dejín východoslovanských kmeňov. V mnohých otázkach však až terajší archeologický materiál ďalej a plnšie dokresľuje jednotlivé postrehy P. J. Šafárika, ktoré mu vyplynuli predovšetkým z rozboru historických zpráav. Týka sa to predovšetkým otázky,

že najstaršie stopy slovanského osídlenia vo východoeurópskej oblasti nachádzame na území Ukrajiny, ako aj ďalších iných otázok. Zemepisné rozsídlenie jednotlivých východoslovanských kmeňov, ktoré P. J. Šafárik načrtol na podklade rozboru údajov autora *Povesti vremennych let*, zhruba zodpovedá aj dnešnému stavu bádania, pravda, v súčasnosti sa popri historických údajoch najviac uplatňujú závery vyplývajúce z archeologického materiálu. P. J. Šafárik v rámci štúdia počiatkových dejín ruských Slovanov vychádzal z rozboru zemepisného rozšírenia, ako aj zvykov a ostatných stránok života Antov. Týmto akoby P. J. Šafárik pokladal Antov za priamych predchodcov neskorších ruských Slovanov. Koniec slávnych dejín Antov spájal aj v súhlase dnešného bádania s avarským náporom do černomorskej oblasti. Súčasne veľmi dobre postihol, že nemožno hovoriť o trvalom podmanení Antov Avarmi, ale iba o plienení krajín Antov, k čomu významnou mierou využil historické zprávy Menandra. Nápor Avarov do krajín Antov celkom správne a odôvodnene pokladal iba za búrku a víchricu, aj keď zhubnú, ktorá sa rýchlo prehnala do západných krajín. Na potvrdenie správnosti názorov P. J. Šafárika môžeme uviesť to, že Avari sa pomerne za veľmi krátky čas dostali do Karpatskej kotliny prostredníctvom sedmohradskej oblasti. Pri tomto P. J. Šafárikom podmanení Antov v pomere k Avarom. Dnešný stav tak archeologického, ako aj historického bádania plne potvrdil odmietavé stanovisko P. J. Šafárika proti názorom Karamzina, ako by sa Anti sídliači na Dnepre a Done mali dostať do úplnej poroby Avarov. Sledovanie postupu Avarov do Karpatskej kotliny na základe štúdia dnes známeho archeologického materiálu plne potvrdil odôvodnený predpoklad P. J. Šafárika, vyplývajúci mu z rozboru historických zpráw, že Avari sa dostali do Karpatskej kotliny prostredníctvom sedmohradskej oblasti. Pri tomto P. J. Šafárik predpokladal súčasne aj postup Avarov prostredníctvom tatranských priesmykov pri Dukle, kde boli usadení Dudlebi zo zakarpatskej strany. Súčasne predpokladal, že Avari priniesli so sebou do Karpatskej kotliny časť slovanských kmeňov Antov a najmä Dudlebov. Popri všetkých týchto názoroch P. J. Šafárika ako dôležitú treba hodnotiť jeho koncepciu, že slovanské kmene do Karpatskej kotliny neprišli až v súvislosti s príchodom Avarov. Predpokladal existenciu slovanských kmeňov Antov v Potisí už v hunskej dobe. Názory P. J. Šafárika, že stále panstvo Avarov bolo iba v dnešnom Uhorsku a Rakúsku, dnešný stav archeologického bádania jasným spôsobom potvrdzuje.⁸ Takto už v samom poňatí P. J. Šafárika

⁸ Na potvrdenie správnosti tohto veľmi významného postrehu P. J. Šafárika uvádzame podrobnú mapu, ktorú pripojil ku svojej práci Csallány D., *Archäologische Denkmäler der Awarenzeit in Mitteleuropa*, Vydavateľstvo Maďarskej akadémie vied, Budapešť 1956. Podrobnú mapu zemepisného rozšírenia sa avarských nálezov v Karpatskej kotline, ktorú vôbec pokladáme za veľmi významnú, možno veľmi značnou mierou využiť aj pre čiastočnú lokalizáciu prvého západoslovanského štátneho útvaru (sväz kmeňov), predovšetkým do oblasti západoslovensko-pomoravskej a horného Rakúska. Spomínaný prvý štátny útvar západných Slovanov musel nevyhnutne vzniknúť na západnom pohraničí rozšírenia avarských pamiatok.

sa veľmi pekne črtá jeho základná koncepcia počiatocnej etnogenézy karpato-dunajských Slovanov ako výsledok migračného procesu koreniaci vo východoeurópskej oblasti.

Nakoľko pri riešení otázky hunsko-slovanských a avarsko-slovanských vzťahov v oblasti východnej Európy, ako aj v oblasti Karpatskej kotliny leží jeden zo základných bodov pre správne pochopenie zložitého etnogenetického procesu Slovanov, treba k tejto dôležitej otázke zaujať stanovisko, ktoré umožňuje vysloviť dnešný stav archeologického a historického bádania. Vychádzame z predpokladu, že za základnú a najstaršiu masu počiatocnej slovanskej etnogenézy v Karpatskej kotline treba pokladať silný migračný prúd z východoeurópskej oblasti, ktorý treba nevyhnutne dať do súvislosti s Antami, resp. po rozpade antského kmeňového sväzu s jednotlivými už diferencovanými slovanskými kmeňovými útvarmi. Na potvrdenie tohto názoru uvádzame historické a najnovšie archeologické údaje, ktoré nezvratne potvrdzujú, že Anti sa s Avarmi v podneprovskej oblasti dostali do veľmi úzkeho styku, spočiatku predovšetkým vo vojenských zrážkach. Navonok by historické súvislosti ukazovali na to, že rozpad antského kmeňového sväzu súvisel s príchodom Avarov do juhoruských oblastí. V skutočnosti však rozpad antského kmeňového sväzu bol výsledkom procesu delenia pomerne jednotného východoslovanského etnického a jazykového základu, ktorý v 6.—7. stor. n. l. bol dokončený počiatočným vznikom jednotlivých východoslovanských kmeňových celkov, geneticky spojených s antským kmeňovým útvarom. Príchod Avarov do juhoruských oblastí iba zdanlivo, navonok spôsobil dokončenie uvedeného procesu, ktorý mal domáce miestne korene. Styk Avarov s antským kmeňovým sväzom nastal na takom vývojovom štádiu, keď proces ich rozpadu po stránke ich spoločenského vývoja už aj tak dozrieval. Totiž v konečných obdobiach existencie antskej spoločnosti objavujú sa u nich výrazné znaky narastania triednych spoločenských a výrobných vzťahov, keď sa predchádzajúce rodové vzťahy postupne nahrádzovali teritoriálnymi vzťahmi. To boli nepochybné znaky toho, že Anti, antská spoločnosť už prežili posledné vývojové stupne prvotnopospolnej spoločenskej formácie. A na tomto spoločenskom stupni sa Anti dostávajú do vojenských zrážok s novým výbojným elementom, reprezentovaným v juhoruskej oblasti Avarmi. Dôležité je však poznamenať, že Avari nezasiahli samo jadro slovanského, t. j. antského ľudu, aj keď sa určitá čiastka Antov dostala do priameho podmanenia Avarov. Avari zasiahli viac-menej iba okrajové oblasti rozšírenia Antov v podneprovskej oblasti. Za doklad správnosti tohto názoru môžeme uviesť, že Avari nijakým podstatnejším spôsobom nezasiahli ani do kultúry, ani do spoločenského života východoslovanského ľudu — Antov. Ich vývin po prejdení avarského náporu, ktorý bol predovšetkým vojenského rázu, prebiehal nerušene ďalej. Na základe uvedených údajov stojíme na stanovisku, že v súvislosti s ďalším postupom Avarov do oblasti strednej Európy sa dostala značná čiastka slovanského ľudu, v ktorom nepochybné možno vidieť iba Antov a pravde-

podobne ešte aj Dudlebov, ktorých pripúšťal P. J. Šafárik. Možnosť, že v súvislosti s Avarmi prišli do oblasti strednej Európy aj určité skupiny Dudlebov, ako to predpokladal už P. J. Šafárik, pripúšťa aj tá okolnosť, že v dobe styku Antov s Avarmi máme do činenia už aj s jednotlivými počiatkovo sa diferencujúcimi kmeňovými skupinami východoslovanského ľudu. Takže okrem Antov možno pripustiť účasť Šafárikom predpokladaných Dudlebov a ďalej potom nepochybne ešte aj Severianov. Avari okrem podneprovskej oblasti sa dostali do veľmi intenzívneho styku so slovanskými kmeňmi predovšetkým v oblasti dolného toku Dunaja. Tu sa na doľnom toku Dunaja opäť mohli dostať iba do styku so slovanským, a to antským osídlením. Rozbor novších archeologických údajov neodporuje názoru, že na území dolného toku Dunaja, teda v predchádzajúcej oblasti rozšírenia Antov, možno bezpečne doložiť stopy avarského osídlenia. A. Džakonov⁹ v minulosti poukázal na to, že v zložení avarského vojska sa vždy nachádzali západní alebo panónski Slovania, ktorí žili medzi Sávou a Tisou a ktorí aj s Kutrigurami tvorili súčiastku štátu avarského kagana. V poňatí našej koncepcie skôr treba predpokladať existenciu východoslovanských etnických elementov, ktoré do Karpatskej kotliny a teda aj do podunajskej oblasti prišli ako súčiastka avarského náporu. Pritom však treba uznať, ako to už veľmi správne uznával aj sám P. J. Šafárik, že slovanská migrácia do podunajskej oblasti v ničom nesúvisí iba s avarským náporom. Veľká masa slovanského ľudu do oblasti Karpatskej kotliny a vôbec do podunajskej oblasti sa dostala už dávno pred avarským náporom.

Ak sa v súvislosti s avarským náporom do oblasti Karpatskej kotliny dostala určitá čiastka slovanského etnika (Anti, Dudlebi, Severiani), potom príchod tejto čiastky slovanského etnika treba pokladať za jednu z mladších vln. Dnes okrem historických údajov máme neklamné svedectvá, že do oblasti Karpatskej kotliny sa už aj v súvislosti s hunským náporom nevyhnutne musela dostať pomerne značná skupina slovanského etnika. Významné doklady o správnosti tohto názoru nám podáva rozbor sídliskového materiálu kultúry pohrebných polí, v ktorej za vedúce etnikum pokladáme slovanské etnikum, a to predovšetkým Antov. Úzke styky kultúry pohrebných polí s kultúrou hunskou nachádzame tak v podneprovskej oblasti, ako aj v oblasti Moldavska, kde okrem archeologických materiálov potvrdzujú silné slovanské osídlenie aj historické zprávy. K tejto problematike uvádzame aspoň niektoré materiálové dôkazy

⁹ Porov. Džakonov A., *Izvestija Ioanna Efesskogo i sirijskich chronik o slavianach VI—VII vekov*, Vestnik drevnej istorii 1946, č. 1, 26. V našej koncepcii, ktorá predpokladá v zložení avarského vojska predovšetkým východoslovanské etnické elementy, v ničom nevyklúčujeme, že do zloženia avarského vojska sa mohli dostať a aj sa dostali ešte aj slovanské elementy už osídlené v oblasti Karpatskej kotliny pred avarským príchodom. V podstate sú však aj tieto slovanské elementy opäť východoeurópskeho pôvodu. Touto otázkou sa však budeme podrobnejšie zaoberať v chystanej monografii *Etnogenéza západných Slovanov* v rámci štúdia spoločenskej štruktúry avarskej spoločnosti.

sídlištného rázu z okruhu kultúry pohrebných polí, aby sme aj po tejto stránke zvýraznili niektoré správne postrehy P. J. Šafárika, ktoré v jeho dobe ešte neboli známe. Významné pritom je to, že početné sídliská kultúry pohrebných polí zanikajú s hunským náporom. Tak napr. M. A. Tichanová¹⁰ dáva zánik sídliska kultúry pohrebných polí čerňachovského typu v Luke-Vrubleveckej do obdobia hunského náporu, ku ktorému podľa jej údajov došlo ku koncu 4. alebo začiatku 5. stor. n. l. Z predbežnej zprávy J. V. Machnovej¹¹ jasne vyplýva, že na Berislavskom sídlisku pri Dnepri, kde je do'ôžená čerňachovská kultúra, našli sa aj hunské materiály, ktoré takto môžu svedčiť o hunskom vpáde do stepí Podneprovska. Na základe rozsiahlych archeologických výskumov v Moldavsku G. B. Fedorov¹² dáva do súvislostí zánik čerňachovskej kultúry v oblasti Moldavska s hunským náporom a potom za ním nasledujúcim hunsko-avarským jarmom. G. B. Fedorov súčasne ukázal aj to, že pre najsevernejšie a najvýchodnejšie oblasti bola pustošiacia činnosť hunského vpádu v skutočnosti krátkodobá. Podľa predstáv G. B. Fedorova ukazujú archeologické materiály na to, že Huni vytlačili Slovanov zo stepných juhozápadných oblastí prutsko-dnestrovského medziriečia, na čas prerušili ich styky s južnými a západnými Slovanmi a s antickými strediskami a tak spôsobili veľkú škodu vývoju výrobných síl usadlému poľnohospodárskemu obyvateľstvu. Uvedené archeologické pozorovania, z ktorých sme uviedli iba veľmi malý počet, nekľamne ukazujú na to, že Huni sa s tvorcami kultúry pohrebných polí čerňachovského typu dostali do veľmi úzkeho kontaktu. Ak k tomu pripočítame, že v mnohých prípadoch mal tento kontakt za následok zánik sídlisk kultúry pohrebných polí, potom je celkom odôvodnená otázka ďalšej existencie ľudu, ktorý bol tvorcom kultúry pohrebných polí. Vedúcim etnikom tejto kultúry bo'í antské kmeňe. Ak prihliadneme k pomerne početným historickým údajom, ktoré nasvedčujú v súvislosti s Priscovou zpravou existencii slovanského ele-

¹⁰ Tichanová M. A., *Poselenie kultury polej pogrebenij v Luke-Vrubleveckoj, Chmeľnickoj oblasti*, *Kratkije soobščeniija Instituta archeologii* 1955, vyp. 4., 46.

¹¹ Machno J. V., *Raskopki Berislavskogo poselenija i mogil'nika v 1952—1953 gg.*, tamže, 42.

¹² Fedorov G. B., *Drevnije slaviane v Moldavii*, *Vestnik AN SSSR* 1954, č. 12, 40. G. B. Fedorov (str. 41) súčasne poukázal na základe interpretácie archeologických materiálov na to, že po zotavení sa z hunského pustošenia Slovania Podnestrovska ďalej rozvíjali poľnohospodárstvo a remeslá. Podľa neho sa upevňovala konsolidácia východoslovanského sveta, predovšetkým vzťahy medzi podneprovskými a podnestrovskými Slovanmi. K 6. stor. n. l. na území Podnestrovska v podstate bol proces asimilácie neslovanských kmeňov Slovanmi už ukončený a etnická mapa Podnestrovska, predtým taká pestrá, nadobudla jednoliatosť. Asimiláciu neslovanských kmeňov Slovanmi G. B. Fedorov celkom správne vysvetľuje tým, že Slovania boli usadení poľnohospodári a tým sa vyznačovali omnoho progresívnejším spôsobom výroby a omnoho vyššou kultúrou. G. B. Fedorov pri tejto príležitosti poukazuje aj na stály prílív Slovanov z Podneprovska a zo severovýchodu. Uvedené názory G. B. Fedorova uvádzame úmyselne preto, aby nám ešte jasnejšie vynikla skutočnosť, že už aj v oblasti Moldavska (Podnestrovska), teda na dolnom toku Dunaja máme dávno pred avarským náporom doložené takmer kompaktné slovanské osídlenie.

mentu v Karpatskej kotline už na Attilovom dvore, potom prichádzajú do úvahy na prvom mieste slovanské elementy, koreniace nepochybne v Antoch Huni svojim južným postupom prenikli takmer cez celú južnú oblasť rozšírenia kultúry pohrebných polí čerňachovského typu, v ktorej vedúcim etnikom boli Anti. Mnohé sídliská kultúry pohrebných polí v súvislosti so zničujúcim vpádom Hunov boli na čas prerušené alebo aj úplne zničené. To vidieť predovšetkým v moldavskej oblasti, ktorú pokladáme za posledný nástupný mostík Hunov do oblasti Karpatskej kotliny, kde ich máme do'ozených už ku koncu 4. stor. n. l. V tejto súvislosti treba s náporom Hunov nepochybne počítať aj so slovanskou, a to antskou z'ožkou. Týmto potvrdzujeme nami vyslovený názor, ktorý za najstaršie slovanské elementy v oblasti Karpatskej kotliny pokladá antské elementy, ktoré majú svoj východoeurópsky pôvod. Pôvod slovanského etnika v Karpatskej kotline nemožno však dávať výlučne iba do súvislosti s príchodom slovanských kmeňov s Hunmi a Avarmi. Okrem toho treba tu počítať so silným migračným prúdom, ktorý prebiehal v súvislosti s ko'onizačným postupom slovanských kmeňov takmer na celý Balkánsky po'ostrov, chronologicky bezpečne doloženým už od konca 4. stor. n. l. Týmto niekoľkými až najnovšie získanými údajmi sme chceli iba poukázať na správnosť významného predpokladu P. J. Šafárika, ktorý pôvod slovanského etnika v oblasti Karpatskej kotliny v ničom nedával do súvislosti s avarským tlakom. Vysoká vedecká hodnota koncepcie pôvodu karpato-dunajských Slovanov v poňatí P. J. Šafárika tkvie práve v tej skutočnosti, že popri uznaní a početných dôkazoch starobylosti Slovanov sa ani v tejto oblasti nedal zviešť na pomýlený autochtonistický výklad. A dnešné vedecké bádanie, aj keď výskum v tejto problematike ešte vôbec nie je skončený, už teraz významnou mierou potvrdzuje správnosť názorov P. J. Šafárika. Takto vlastne vidíme, že koncepcia počiatočnej etnogenézy karpato-dunajských Slovanov v poňatí P. J. Šafárika je veľmi blízka dnešnej koncepcii a dokonca že až dnešné bádanie vlastne prichádza s novým dôkazovým materiálom, a to predovšetkým archeologického rázu, ktorý doplňuje veľkosť myšlienok načrtnutých podľa rozboru historických údajov P. J. Šafárikom. Vyplyva to predovšetkým z toho, že dielo P. J. Šafárika nebolo preteoretizované zbytočnými podradnými otázkami, čím trpia niektoré práce vychádzajúce v súčasnosti.¹³

¹³ Pri tejto príležitosti uvádzame, že nemožno súhlasiť z názormi Dekana J. (Začiatky slovenských dejín a Ríša veľkomoravská, Slovenské dejiny II, Slovenská akadémia vied a umení, Bratislava 1951, 9) o pôvode karpato-dunajských Slovanov. J. Dekan uvádza, že „Slovania sa v našom prostredí neobjavujú ako dobyvatelia. Ani hospodársky ani kultúrne nie sú tu cudzorodým živlom, ale objavujú sa vo vire veľkého pohybu národov na prahu stredoveku v podstate už ako udomácnené obyvateľstvo. Z týchto skutočností nemožno vyvodíť presnejšie závery o pôvode karpato-dunajských Slovanov. Fakt, že tu pravdepodobne boli aj pred 6. stor., neznamená ešte, že sú praobyvateľmi našich krajín. Je isté, že zrodenie sa historických Slovanov — tento nezmerateľne dlhý, pomalý a spleťitý proces — odohrával sa v ove'a širšom zemepisnom rámci, z ktorého nemožno vylúčiť ani Karpatskú kotlinu.“ S uvedenými názormi J. Dekana nemožno súhlasiť z niekoľkých princi-

P. J. Šafárik svojou prenikavou a kritickou analýzou takmer iba historických údajov už pred vyše 130 rokmi bezpečne ukázal, že možno riešiť aj takú ťažkú otázku, ako je pôvod karpato-dunajských Slovanov a tým aj počiatkový proces ich etnogenézy.

Popri uvedených názoroch P. J. Šafárika doplnených niektorými ďalšími prenikavými postrehmi z oblasti štúdia jednotlivých kmeňových celkov v Karpatskej kotline a na Balkánskom polostrove vidíme, že v oblasti štúdia interpretácie historických údajov v podstate historické bádanie nepostúpilo ani v súčasnosti omnoho dopredu.

Pri sledovaní historickej koncepcie pôvodu Rusi v poňatí P. J. Šafárika vidíme, že P. J. Šafárik stál na normanistických pozíciách, aj keď sa k samému normanizmu staval veľmi kriticky. Prichádzanie Variagov ku Slovanom pokladal skôr za mierové ako za nepriateľské. Čo sa týka škandinávskych ság, veľmi správne postihol ich najvyššiu nevierohodnosť pre štúdium slovanských starožitností.¹⁴ Tendečné údaje autora *Povesti vremennych let* v zmysle vtedajšieho bádania pokladal za vedecky vierohodné. Variagov stotožňoval s Rusmi, ktorí mali byť povolani z škandinávskej oblasti. Celý komplex otázok spadajúcich do štúdia pôvodu Rusi nesie sa v poňatí P. J. Šafárika v znamení normanizmu. Pritom treba uviesť, že získané archeologické materiály, ktoré boli známe až po smrti P. J. Šafárika a v súčasnosti sa ešte objavujú, dokonale vyvracajú normanský pôvod Rusi, staroruského štátu, úlohy údajných variažských Rusov a ich údajnú nadvládu nad východoslovanským obyvateľstvom. Uvedená interpretácia archeologického materiálu súčasne pomohla významnou mierou korigovať aj samotné údaje autora *Povesti vremennych let* o normanskom pôvode Rusi. Významný doklad vyvracajúci severný, teda

piálnych a metodologických dôvodov, pretože jedna veta úplne popiera a neguje druhú. V uvedenej časti sa raz hovorí o tom, že karpato-dunajskí Slovania nie sú tu cudzorodým živlom a hneď na to sa hovorí, že sa objavujú vo vire veľkého pohybu národov. V uvedenej časti sa predpokladá, že nie sú praobyvateľmi našich krajín, avšak hneď na to sa uvádza, že historickí Slovania pochádzajú aj z Karpatskej kotliny. Z uvedených častí sa nijako nemožno dozvedieť, či zrod karpatsko-dunajských Slovanov nastal v Karpatskej kotline alebo nie. Súhlasíme s názorom J. Dekana, že zo skutočností, ktoré uviedol, nemožno vyvodiť presnejšie závery o pôvode karpato-dunajských Slovanov. Treba však jasne povedať, že dnešný stav interpretácie tak archeologických, ako aj historických zpráw pripúšťa iba jedinú možnosť, ktorá karpato-dunajských Slovanov pokladá za výsledok migračného procesu z východoeurópskej oblasti, za najaktívnejšej účasti antských elementov (najstaršia fáza) a potom jednotlivých vznikajúcich kmeňových celkov po rozpade antského kmeňového sväzu (Dudlebi, Severiani atď.). Treba povedať, že najbližšie takejto koncepcii stál P. J. Šafárik.

¹⁴ P. J. Šafárik (*Slovanské starožitnosti II*, Praha 1863, 72, 73) na základe nevierohodných údajov *Saxa Grammatika* a škandinávskych ság poukázal celkom odôvodnene na to, že tieto „zprávy buďto hmatavé jsou báječné, plaché nerůdy bezuzdné obraznosti spěvcův normanských, buďto tak pomatené a všeho chronologického základu zbavené, že s nimi ve kritickém dějepise ničeho počítat nelze“ a ďalej, že „pravdivá historie, ač chce-li úmyslu svému věrna býti, vetkáni těchto motanin do osnovy své snažne se varovati musí!“ Novšie práce venované štúdiu diela *Saxa Grammatika*, ako aj ostatných škandinávskych ság skvele potvrdili P. J. Šafárikom predpokladanú úplnú nevierohodnosť pre štúdium staroslovanských dejín.

škandinávsky pôvod Rusi — zpráva Pseudo-Zachariáša zo 6. stor. n. l. P. J. Šafárikovi zostal neznámy. Na základe štúdií N. V. Pigulevskej,¹⁵ B. A. Rybakova¹⁶ a ďalších sovietskych autorov pôvod názvu Rusi nemožno dnes už spájať s údajnými variažskými Rusmi, lebo je južného podneprovského pôvodu, doložený pre podneprovskú oblasť už pre 6. stor. n. l. Okrem južného pôvodu názvu Ros-Rus interpretácia historických a predovšetkým archeologických údajov redukuje rozhodným spôsobom údajnú vynikajúcu úlohu Normanov — Variagov v kultúre a v dejinách starej Rusi.¹⁷ Dnešné výskumy bezpečne ukazujú na správny predpoklad P. J. Šafárika o tom, že príchod Variagov na Rus, teda ku Slovanom, bol skôr mierového ako nepriateľského rázu. Tento mierový ráz príchodu menších skupín Variagov na Rus najmä vo funkcii kupcov nijakým podstatnejším spôsobom nemohol ovplyvniť spoločenský a kultúrny život slovanského obyvateľstva na Rusi. V tejto súvislosti treba v určitej miere korigovať aj pomerne opatrné stanovisko P. J. Šafárika o nadvláde Chazarov nad Slovanmi. Názor P. J. Šafárika o tom, že väčšia čiastka severných Slovanov nebola nikdy porobená Chazarmi, úplne zodpovedá aj dnešnému stavu archeologického a historického bádania. Čo sa týka otázky nadvlády Chazarov nad Slovanmi, stojíme na stanovisku, že táto nadvláda sa v nijakej podstatnejšej miere nemohla uplatniť, nakoľko Chazarský kaganát a proces vytvárania staroruského štátu v oblasti východnej Európy bol viacmenej paralelným procesom a dokonca v tej dobe východní Slovania stáli na omnoho vyššej spoločenskej a kultúrnej úrovni ako susediaca oblasť Chazarského kaganátu.

Okrem uvedených predností vidieť v diele P. J. Šafárika súčasne aj správnosť jeho koncepcie o pôvode a zemepisnom rozšírení jednotlivých východoslovanských kmeňových celkov, o ktorých nám podal historické svedectvo už autor *Povesti vremennyh let*. Pre rozsiahlosť problematiky túto otázku na tomto mieste rozoberať nemôžeme. Prednosťou podrobného načrtnutia zemepisného rozšírenia jednotlivých východoslovanských kmeňových útvarov u P. J. Šafárika bolo to, že veľmi podrobne a kriticky rozobral všetky dosiahnuteľné pramenné a literárne údaje.

Na základe doteraz uvedených údajov vidíme, že koncepcia pôvodu a starobylosti Slovanov vo východoeurópskej a v karpato-dunajskej oblasti v poňatí P. J. Šafárika zostáva vlastne stále v platnosti aj napriek

¹⁵ Porov. Pigulevskaja N. V., *Imja „Rus“ v sirijskom istočnike VI v. n. e., Akademiku Borisu Dimitrijeviču Grekovu ko dňu jeho semidesiatiletia, Sbornik statej*, Moskva 1952, 42n.

¹⁶ B. A. Rybakov ľud „Ros“ alebo „Rus“ spomínaný v 6. stor. n. l. u Pseudo-Zachariáša lokalizuje na stredný Dneper, na riekou Rosu. Porov. Rybakov B. A., *Remeslo drevnej Rusi*, Moskva 1948, 80. Názov „Rus“ pred eventuálnym objavením sa Normanov-Variagov na Rusi je doložený okrem Pseudo-Zachariáša v miestnych názvoch v južnej oblasti Rusi už pred 8. stor. n. l. K tejto problematike porov. bližšie Rybakov B. A., *Drevnije slaviane v Pričernomorie*, Slaviane 1954, č. 2; 22—26.

¹⁷ Celú túto zložitú problematiku rozoberáme v štúdií *Boj sovietskej archeológie proti normanizmu*, Časopis ČSI I, č. 3, 421—446, 1956.

tomu, že v mnohých detailných otázkach — čo je aj celkom pochopiteľné — treba v nej urobiť mnohé menej podstatné a podstatnejšie korektúry. Pri podrobnom štúdiu týchto častí diela P. J. Šafárika vždy nájdeme dostatok vedecky dobre podložených názorov a podnetov. Spomínané nedostatky v koncepcii pôvodu a najstarších dejín východných a karpato-dunajských Slovanov môžeme však vysloviť iba na základe dnešného stavu vedeckého bádania, takže ani tak v ničom neuberajú na váhe a vysokej vedeckej hodnote diela P. J. Šafárika *Slovanské starožitnosti*. Za rozhodnú chybu dnešného bádania treba však pokladať to, že na toto vynikajúce dielo P. J. Šafárika sa niekedy pozerá ako na dielo zastaralé a nevyhovujúce dnešným metodologickým požiadavkám historickej vedy. Táto skutočnosť vyplýva však z nedostatočnej znalosti jeho diela.

Pozrime sa teraz na to, aká bola v poňatí P. J. Šafárika základná koncepcia pôvodu západných Slovanov v ich neskorších historických sídlach. Pri riešení otázky pôvodu západných Slovanov nevychádzal z uznania ich autochtónneho pôvodu v ich historických sídlach. Správne predpokladal, a k tomu ho viedli bezpečné historické zprávy, že príchod slovanských kmeňov na naše územie spadá do 5. stor. n. l. Pre územie Čiech P. J. Šafárik uviedol roky 451—495 n. l. Súčasne správne predpokladal, že pôvod Slovanov na území Čiech súvisí s postupom slovanských kmeňov zo Zakarpatskej oblasti. Predpokladal, že tento postup slovanských kmeňov na územie Čiech prebiehal od Visly cez Odru ku Krkonošiam za predpokladu prechodu západného Sliezskeho pohoria. Na potvrdenie správnosti tohto svojho názoru uvádza skoré vystúpenie Slovanov v Germánii, v Lužici, medzi dolným Labem a východným morom. K tomuto využíva aj početné toponomastické údaje. Na základe poukazu na tieto údaje stojí na stanovisku, že Slovania veľmi skoro, bezprostredne po odchode Germánov sa v uvedených krajinách osadzovali a prejímali starobylé geografické názvy. Súčasne stojí na stanovisku, že najstarší Slovania územie Čiech „brannou rukou sobě vydobyli“. Pri štúdiu počiatočného príchodu slovanských kmeňov na územie Čiech sa P. J. Šafárik nazdával, že predstavovali už najstarších Čechov. Pre ich zakarpatský, v jeho terminológii zatatranský pôvod P. J. Šafárik značne využil aj údaje z Dalimilovej kroniky, podľa ktorej Česi pochádzali z Chorvátska, krajiny ležiacej v starom Srbsku. Dalimilove meno Charvati pokladal za zem zatatranskú alebo dnešnú Halič. Svoj názor o pôvode českých Slovanov uzaviera slovami, že Česi z hornej Visly, z južných končín veľkej krajiny Srbov, z krajiny vtedy menovanej Charvátii sa do Boiohema prisťahovali. Takáto koncepcia pôvodu slovanského osídlenia na území Čiech v poňatí P. J. Šafárika bola nanajvýš progresívnou historickou koncepciou, proti ktorej nemožno vážnejším pramenným archeologickým a historickým materiálom podstatnejším spôsobom ani dnes argumentovať. Počiatočné slovanské osídlenie na území dnešnej južnej Moravy, ako aj na území Čiech nemožno pre nedostatok presvedčivého dôkazového materiálu, predovšetkým archeologického rázu, klásť omnoho hlbšie, ako to predpokladal P.

J. Šafárik na základe rozboru historických prameňov. Aj keď dnes známy archeologický materiál pražského typu má v sebe určité prvky z predchádzajúcej rímsko-provinciálnej kultúry, nemožno ho klásť v ničom hlbšie od konca 4. stor. a prvej polovice 5. stor. n. l. Uvedené prvky rímsko-provinciálnej kultúry, ktoré badať na niektorých typoch pražskej keramiky, nesúvisia ani tak s ich chronologickou starobylosťou ako skôr so silným vyznievaním rímsko-provinciálneho hrnčiarstva ešte aj v čase príchodu najstarších slovanských kmeňov na naše územie, a to predovšetkým na územie južnej Moravy, kde vlastne máme doložené najstaršie typy keramiky pražského typu. Príchod keramiky pražského typu na naše územie treba chronologicky klásť na začiatok 5. stor. n. l. Táto keramika na území našej vlasti svojím spôsobom doplňuje základnú historickú koncepciu P. J. Šafárika o počiatočnom slovanskom osídlení nášho územia, ktoré súhlasne s historickými zprávami kládol do 5. stor. n. l. Nie je vylúčená možnosť, že archeologický materiál raz bezpečne ukáže na to, že počiatky pražského typu na našom území bude možné položiť už na začiatok 5. stor. n. l.¹⁸ J. Eisner lokalizuje zemepisné rozšírenie pražského typu vo svojej najnovšej štúdií do oblastí územia severných Srbov a Poliakov a predovšetkým do väčšiny kultúrnych krajov Československa.¹⁹ Počiatočné slovanské pamiatky podľa názoru akademika J. Eisnera sčasti súvisia s Potisím a s Podunajskom a nie s oblasťou pražského typu.²⁰

V poňatí našej koncepcie vykazuje v sebe keramika pražského typu základné jednotiacie znaky slovanskej kultúry, ktorá je doložená v širokej zemepisnej oblasti od Podneprovska cez územie Poľska, Poľabsko, až na naše územie. V tejto širokej zemepisnej oblasti v priebehu 4.—5. stor. n. l. jednotlivé keramické typy v podstate medzi sebou vykazujú nápadné rysy svedčiace o ich jednotnom pôvode. Tieto jednotiacie znaky vidíme predovšetkým vo vytváraní základného klasického staroslovanského keramického typu s maximálnym vydutím vo vrchnej polovici nádoby. Nádoby sú pritom značne vysoké, niekedy s vrúbkovaným ornamentom na okraji, z jemne plavenej a slabo vypálenej hliny a spočiatku bez akejkoľvek ornamentácie. Tento typ neskoršej, klasickej staroslovanskej hrncovitej nádoby sa vo svojich prototypových formách vyskytuje v podneprovejskej oblasti i na území Poľska. V každej oblasti má svoje špecifické odtienky podľa domáceho miestneho kultúrneho podkladu. Ich spoločným jednotiacim znakom je, že sú veľmi jednoducho vyhotovené v štýle známych

¹⁸ K otázke štúdia pražského typu na našom území odporúčame tieto základné práce: Borkovský I., *Staroslovanská keramika ve střední Evropě*, Praha 1940. Poulík J., *Staroslovanská Morava, Monumenta archeologica I*, Praha 1948. Poulík J., *Jižní Morava — země dávných Slovanů*, Brno 1948—1950. Veľmi blízke nálezy ku keramike pražského typu zo Stupavy najnovšie uvádza K r a s k o v s k á L., *Slovanské popolnicové pohrebisko v Stupave*, Slovenská archeológia IV, č. 1, 163—167, 1956.

¹⁹ Eisner J., *Archeologie o Velké Moravě*, Slavia XXV, č. 2, 285, 1956.

²⁰ Tamže, 284. Akademik J. Eisner súčasne uvažuje o slovanskej expanzii Potisím k juhu na základe archeologického materiálu z východoslovenských nálezov.

klasických staroslovanských hrncovitých nádob. Tieto typy nádob s maximálnym vydutím vo vrchnej polovici majú aj čo do technického vyhotovenia veľmi mnoho jednotiacich znakov. Sú zhotovené z jemne plavenej hlíny, resp. z piesčitého materiálu s prímесou drobnozrnného piesku často červenkastohnedej farby a sú slabo vypálené, ako to veľmi často vidíme na materiáli, ktorý sa získava z pohrebišť. Najnovšie archeologické nálezy z Pripetského Polesia ukazujú na veľmi výrazné a dokonca úplne analogické typy s našou keramikou pražského typu a s keramikou typu Zlota a Siedlemínu z územia Poľska. Nálezy z Pripetského Polesia, ktoré uvádza J. V. Kucharenko, nie sú tak isto zdobené žiadnym ornamentom. J. V. Kucharenko vyslovuje veľmi dôležitý predpoklad, že tieto pamiatky predstavujú lokálnu poleskú odnož svojráznej archeologickej kultúry spoločnej pre všetky slovanské kmene, obývajúce v tom čase územie medzi Labem a Dneprom.²¹ V poleskej oblasti ich J. V. Kucharenko datuje do 4. stor. n. l. Na území Poľska máme doložené úplne identické tvary keramiky z Pripetského Polesia, ako aj z oblasti rozšírenia keramiky pražského typu na mohylovom pohrebišti v Siedlemine z 3.—4. stor. n. l. Na základe uvedených početných analógií, ktoré na tomto mieste nateraz neuvádzame, nebude chybou vychádzať zo základného predpokladu, že uvedené typy keramiké, z ktorých sa nepochybne vytvorila v priebehu veľmi krátkeho času klasická staroslovanská hrncovitá nádoba, majú svoje reálne korene v určitej skupine kultúry pohrebných polí, predovšetkým v podneprovejskej a východopoľskej oblasti.²² Tým súčasne odôvodnene možno predpokladať, že západoslovanské kmene sú nevyhnutne východoeurópskeho pôvodu. Čo do ich menného označenia máme tu do činenia opäť predovšetkým s antskými kmeňmi za veľmi pravdepodobnej účasti aj sklavinských kmeňov.²³

Toto pozorovanie vyplývajúce z rozboru archeologického materiálu veľmi pekne korešponduje so základnou historickou koncepciou pôvodu západoslovanských kmeňov, ktoré s takou precíznosťou načrtol už P. J. Šafárik vo svojich *Slovanských starožitnostiach*. Čo sa týka najstaršieho slovanského osídlenia na území Čiech a Moravy, z výkladu P. J. Šafárika vlastne vidíme, že jeho základná koncepcia pretrvala viac ako sto rokov pod náporom rôznych škodlivých a vedecky nezdôvodniteľných autochtonistických teórií, ktoré sa v rôznych obmenách vyskytujú ešte aj teraz.

²¹ Kucharenko J. V., *Slavianskije drevnosti V—IX vekov na territorii Pripiatskogo Polesija, Kratkije soobščenia Instituta istorii materialnoj kultury*, 57 36, 1955. J. V. Kucharenko vo svojej štúdií uvádza aj obrázkové prílohy.

²² K tomuto porov. Kudláček J., *Novšia sovietska archeologická literatúra o etnogenéze Slovanov*, *Historický časopis SAV* 1955, č. 2, 268. *Otázky skýtsko-sarmatskej archeológie*, *Časopis ČSI* I, č. 1, 159—160, 1956. *K otázke o vznikani národnosti na našom území*, *Historický časopis SAV* IV, č. 3, 401, 1956.

²³ K otázke vzťahov keramiky pražského typu k obdobným nálezom na území Poľska porov. Filip J., *Pravěké Československo*, Praha 1948, 321. Kostrzewski J., *Stosunki między ziemiami polskimi a terytorium Czechoslowakii w pradziejach*, *Przegląd zachodni* 9—10, 110, 1952. Poulik J., *Slované na Moravě až do doby říše Velkomoravské*, 67.

Je priamo typické, že pri štúdiu diela P. J. Šafárika jeho základnú historickú koncepciu pôvodu a starobylosti Slovanov v Európe analýza nového archeologického materiálu stále viac a viac potvrdzuje. A aj v tejto skutočnosti treba vidieť význam jeho diela v štúdiu najstarších slovanských dejín. Tak ako pri štúdiu najstarších východoslovanských dejín aj pri štúdiu najstarších a vôbec počiatkových slovanských dejín na území našej vlasti zostala základná koncepcia P. J. Šafárika ešte stále v platnosti. P. J. Šafárik takto svojou koncepciou ďaleko prevýšil nevedecké názory autochtonistov, ktorí predpokladali, že zrod Slovanov nastal na našom území. Tieto nesprávne autochtonistické teórie sa v rôznych formách udržiavajú až do súčasnosti. Pri tejto príležitosti treba uviesť, že rôzne teórie, dokazujúce slavinitu jednotlivých archeologických kultúr na našom území pred príchodom historických Slovanov, nie sú ničím iným ako špecifickými prejavmi autochtonizmu Slovanov v ich historických sídlach. Myslíme týmto na zatiaľ ešte vôbec nedoložené teórie predpokladajúce slavinitu lužických popolnicových polí. Za správny treba pokladať predpoklad akademika J. Eisnera, že lužická kultúra sa zúčastnila svojou východnou časťou slovanskej etnogenézy,²⁴ avšak nemožno ju pokladať za slovanskú kultúru. Lužická kultúra sa svojou východnou časťou zúčastnila na etnogenéze iba západnej časti Slovanov. V etnogenéze východných Slovanov, ako ukazuje dnešný stav archeologického bádania, nezúčastnili sa kmene lužických popolnicových polí v nijakej badateľnejšej miere. Kultúrne pomery na našom území, ako aj v celej zakarpatskej oblasti potvrdzujú názor V. Ondroucha,²⁵ ktorý v lužickom ľude vidí neslovanský substrát neskoršej slovanskej migrácie. A práve na základe koncepcie V. Ondroucha je súčasne určená aj úloha a miesto kmeňov lužickej kultúry v etnogenéze západných Slovanov. V takomto slova zmysle súčasne vidíme, že kmene lužickej kultúry nemôžeme pokladať za Protoslovanov, Praslovanov alebo Slovanov a súčasne územie rozšírenia lužickej kultúry za pôvodné jadro etnogenetického procesu či už celého Slovanstva alebo iba jej západnej vetvy. Za úplne nesprávnu pokladáme aj formuláciu, že kmene lužickej kultúry „mohli byť už Protoslovania“.²⁶ Čo sa týka slavných kmeňov lužických popolnicových polí, v poslednom čase badať tendencie urobiť z tohto nesprávneho názoru nedotknuteľnú dogmu. Nazdávame sa, že na vytvorení takéhoto stavu majú určitý podiel u nás P. N. Treťjakov a Zd. Nejedlý.

Počiatky slovanského osídlenia na našom území súhlasne s P. J. Šafárikom treba pokladať za výsledok postupného migračného procesu z východoeurópskej oblasti prostredníctvom Zakarpatska, pravdepodobne cez územie Sliezska. Pre takýto predpoklad existujú reálne materiálové dô-

²⁴ Porov. Eisner J., c. d., 283.

²⁵ Ondrouch V., *Boiohaemum a kráľovstvo Vanniovo* (Kritický rozbor historických zpráv) *Tězy*, Bratislava SAV 1954, 30 (cyklostilované).

²⁶ Točík A., *Patriarchálne rodové zriadenie* (doba bronzová). *Dejiny Slovenska* (Tězy). Príloha Historického časopisu III, 20, 1955.

kazy tak archeologického, ako aj historického rázu.²⁷ Z uvedených príčin treba pokladať názory P. J. Šafárika, aj keď sú teraz dopĺňané rôznymi novými druhmi pramenného materiálu, za vedecky opodstatnené. Za významné v jeho diele treba okrem toho pokladať to, že v ničom nestál na stanovisku, že Slovania na naše územie prišli až v súvislosti s príchodom Avarov, názor, ktorý je ešte aj v súčasnosti v kruhoch buržoázných vedcov pomerne veľmi často rozšírený. Aj v rozbití tejto legendy musíme P. J. Šafárikovi pripísať veľmi čestné miesto.

Uvedeným spôsobom by sme mohli ďalej preberať a zdôvodňovať správnosť jednotlivých predpokladov historickej koncepcie pôvodu Slovanov a ich najstarších dejín v poňatí P. J. Šafárika. V každom jeho predpoklade vidíme, že sa k nemu prepracoval na základe podrobného a veľmi poctivého a pritom aj kritického prístupu k príslušnému pramennému materiálu. A práve preto netrpí jeho dielo a nestráca svoju hodnotu v základnej historickej koncepcii. Dnes je nám samozrejماً P. J. Šafárikom poňatá otázka starobylosti Slovanov v Európe a aktívnej účasti Slovanov v európskych dejinách, nakoľko ju potvrdzuje dnešné archeologické a historické bádanie. Avšak nesmieme zabúdať na to, že prvé pevné základy pre túto skutočnosť položil svojím dielom práve P. J. Šafárik. Vynikajúci znateľ slovanských starožitností L. Niederle, v poňatí ktorého sa štúdium slovanských starožitností pozdvihlo na nový, vyšší stupeň zodpovedajúci už modernému vedeckému bádaniu, veľmi pekne poukázal na to, že cena diela P. J. Šafárika spočíva najmä v jeho argumentácii, ktorá bola taká presvedčivá, že po vydaní *Slovanských starožitností* nikto rozumný o starobylosti Slovanov v Európe pochybovať nemohol.²⁸ Určité nedostatky v diele P. J. Šafárika, z ktorých by sme mohli uviesť pomerne veľké množstvo k jednotlivým detailom a k jednotlivým špeciálnym otázkam, v ničom nemôžu znehodnotiť jeho dielo a správnosť jeho presvedčivej historickej argumentácie. Ak prihliadneme na dobu, v ktorej sa rodilo vynikajúce dielo P. J. Šafárika, a ak ďalej ešte prihliadneme na veľmi ťažké jeho sociálne postavenie a na rôzne ťažkosti, s ktorými sa na každom kroku stretával, potom s ešte väčšou úctou budeme hľadiť na jeho epochálne dielo. Bola to skutočne podrobná encyklopédia vtedajších znalostí o starobylosti Slovanov v Európe a o najstarších politických dejinách jednotlivých slovanských národov. Je priamo typické, že v práci P. J. Šafárikovi tak žičlivo pomáhali predovšetkým učenci veľkého ruského národa. P. J. Šafárik dostával od ruských učencov tak materiál, ako aj morálnu podporu. Prejavom morálnej podpory P. J. Šafárikovi bolo pevné presvedčenie M. P. Pogodina, že Šafárikovo dielo *Slovanské starožitnosti* spôsobí prenikavú reformáciu v histórii a položí pevný zá-

²⁷ Takýto názor však potvrdzujú aj jazykovedné údaje. K tomuto bližšie porov. Lehr-Splawiński T., Kuraskiewicz Wl., Ślowski Fr., *Przegląd i charakterystyka języków słowiańskich*, Państwowe wydawnictwo naukowe, Warszawa 1954, najmä 39. Jazykovedné materiály sa vzťahujú aj k 4.—5. stor. n. l.

²⁸ Niederle L., c. d., 157.

klad k dejinám jednotlivých slovanských národov. A toto presvedčenie splynulo nakoniec vo veľké uznanie diela P. J. Šafárika vo vtedajšom vedeckom bádaní o slovanských starožitnostiach.

Konečne nám záverom zostáva ešte zodpovedať otázku, či celá práca P. J. Šafárika bola vlastne iba obranou starobylosti Slovanov v Európe, ako sa nazdáva Fr. Graus,²⁹ alebo či máme v jeho diele vidieť aj niečo viac. Nazdávame sa, že názor Fr. Grausa nezodpovedá historickej pravde. Je síce pravda, že dielo P. J. Šafárika bolo písané apologetickou formou, táto forma bola však nevyhnutnou požiadavkou pri prácach podobného druhu a významu. Nesmieme zabúdať na to, že už v jeho dobe sa vyvíjal tlak, ktorý mal snahu uprieť historické právo jednotlivým slovanským národom v európskych dejinách. A koniec koncov neapologetickú prácu v oblasti štúdia starobylosti Slovanov v Európe si veľmi ťažko možno predstaviť. Dielo P. J. Šafárika nemožno hodnotiť iba ako obranu starobylosti Slovanov v Európe. P. J. Šafárik svojím dielom nezvratne dokázal, že Slovania už od najstarších čias boli aktívnymi účastníkmi európskych dejín a súčasne dokázal aj to, že Slovania sa aktívne podieľali na vývoji európskej kultúry. Pri tejto príležitosti Zd. Nejedlý veľmi výstižným spôsobom poukázal na to, že P. J. Šafárik sledoval svojím dielom cieľ vyvrátiť umele šírený predsudok o zaostalosti Slovanov a ukázať, že Slovania sa rovnako podieľali na starých kultúrach, medziiným aj na antickej, a že aj inakšie mali nemalý podiel vo vytváraní európskej kultúry v prvom tisícročí n. l.³⁰ Takto dielo P. J. Šafárika v skutočnosti úplne presahuje rámec iba obrany starobylosti Slovanov v Európe.

Na základe uvedených údajov sa s hrdosťou môžeme hlásiť k historickému dielu P. J. Šafárika *Slovanské starožitnosti*, ktoré má svoju plnú vedeckú hodnotu ešte aj dnes. Jeho dielo je nepostrádateľnou učebnou pomôckou pre všetkých tých, ktorí sa zaoberajú štúdiom najstarších dejín Slovanov. Preto ho hodnotíme ako jedno z veľmi významných pokrokových odkazov vo vývine našej kultúry a vedy. Bolo by v skutočnosti veľmi žiadúce, aby toto dielo bolo znovu vydané s podrobným vedeckým komentárom. Tým najkrajšie splníme náš dlh P. J. Šafárikovi a vzdáme úctu dielu, ktoré položilo pevné základy v oblasti štúdia staroslovanských dejín.

Йозеф Кудлачек

ИСТОРИЧЕСКАЯ КОНЦЕПЦИЯ П. И. ШАФАРИКА
О ПРОИСХОЖДЕНИИ СЛАВЯН

XIX столетие было очень знаменательным периодом в области изучения славистики как у славянских, так и у неславянских народов. При изучении наиболее данного периода истории отдельных славянских народов в первой половине

²⁹ Graus Fr., *Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské I.*, Praha 1953, 10.

³⁰ Nejedlý Zd., *Dějiny národa českého I*, Praha 1953, 263.

XIX века на долю П. И. Шафарика выпала одна из самых важных задач. П. И. Шафарик на основе разбора древних исторических документов (латинские, турецкие) начертил в своем замечательном труде „Славянские древности“ древний период отдельных славянских народов. Своею исторической концепцией он, главным образом, обосновал очень важный вопрос о древности славянских народов в европейской истории. Параллельно с подробным и для того времени довольно глубоким анализом исторических документов он в основном использовал и все остальные доступные источники, как, например, языковедческие, этнографические и археологические данные. Именно поэтому труды П. И. Шафарика превосходили все остальные работы за весь XIX век. Большим завоеванием П. И. Шафарика было то, что к своей исторической концепции о происхождении славян и их древности в Европе он не приступал с каких-то резко очерченных националистических тенденций. Его метод изучения раннего периода истории славянства в Европе был, действительно, объективным. При решении вопроса о древности славянства он не выходил из механического понимания автохтонности. П. И. Шафарик был врагом идеи автохтонности славян в самом широком географическом его понятии. Он не признавал, что все славяне в своих первоначальных поселениях развивались с незапамятных времен. Настоящую автохтонность славян в их исторических поселениях он признавал и, действительно, доказал прежде всего для восточных европейских областей. Что касается происхождения наиболее древних славянских поселений на Балканах и поселений западных славян, он защищал ту точку зрения, что они были результатом переселения славян из восточно-европейских областей. Он полагал, что на нашей территории начали славяне поселяться приблизительно в V веке нашей эры. Это же самое он предполагал и относительно Балкан. Та концепция о происхождении славянских поселений в отдельных областях Европы вполне соответствует и результатам современных научных исследований, в которых основное значение приобрели прежде всего археологические открытия. Эти открытия не могли быть известны П. И. Шафарика в той мере, насколько нам известны сегодня. Что касается отдельных вопросов в трудах П. И. Шафарика, то необходимо в них кое-что изменить. Его основная концепция о древности поселения славян в Европе в наше время постепенно дополняется. Это относится почти ко всем основным вопросам древней истории славян. Из них приводим хотя бы некоторые: вопрос об одновременной оседлости славянских племен с другими неславянскими племенами в рамках Геродотовой Скифии, проблематика венецкая, антская, гуннская, гунно-славянская, аваро-славянская и т. д. Все эти проблемы могут быть решены и в самом деле только сейчас, прежде всего на основе археологического материала. В основном дополняется концепция П. И. Шафарика и со стороны его отдельных наблюдений. При изучении его работ мы находим, что более всего недостатков с точки зрения современного научного исследования у него имеются в области изучения начального периода восточно-славянской истории. Так напр., его точка зрения о норманской теории происхождения Руси сегодня совершенно отрицается на основе анализа исторических и археологических данных. Труды П. И. Шафарика еще и сегодня имеют большое значение и для изучения истории восточных славян. Происхождение Руси он не соединял с приходом легендарных варягов, но с антами, как это делал М. В. Ломоносов. Тем он как бы спаивал генетически антов с позднейшими восточно-славянскими племенами. Эта же концепция является основой исторического этногенеза восточных славян, к которой пришла и современная советская археологическая и историческая наука. Последние археологические открытия значительно дополняют основную концепцию П. И. Шафарика, принимающую только восточных славян за коренное население. Против этой концепции нельзя привести никакие существенные аргументы даже и теперь. В его взглядах на вопросы о ранних поселениях славян на Балканах высоко оценивается то, что он происхождение славян в этих областях не связывал с приходом гуннов или даже аваров.

Выше приведенная концепция П. И. Шафарика вполне соответствует положению современной науки. Мы гордимся его трудами, как передовым заветом нашей науки и культуры. П. И. Шафарик своими трудами положил твердое начало в области изучения древней истории славянских народов.

P. J. ŠAFÁRIK UND SEINE HISTORISCHE AUFFASSUNG ÜBER DIE
HERKUNFT DER SLAWEN

Das 19. Jahrhundert war eine bedeutende Epoche der Studien der Slawistik sowohl bei den slawischen, als auch bei den nichtslawischen Völkern. Bei der Erforschung der ältesten Geschichte einzelner slawischer Völker in der ersten Hälfte des 19. Jh. fiel P. J. Šafárik eine der wichtigsten Aufgaben zu. Auf Grund einer Analyse von historischen Berichten aus der Antike beschrieb P. J. Šafárik in seinen grossartigen Slawischen Altertümern die älteste Geschichte der einzelnen slawischen Völker. Durch seine historische Konzeption wurde die Frage der uralten Herkunft der Slawen in der europäischen Geschichte in bedeutendem Masse erläutert. Ausser einer ausführlichen, für seine Zeit ausserordentlich gründlichen Analyse der gischichtlichen Ueberlieferungen, benutzte er im weitesten Masse alle anderen zugänglichen Quellen, sprachwissenschaftliche, volkskundliche und archäologische Angaben. In dieser Hinsicht nahm Šafárik's Werk unter allen Werken des 19. Jh. eine überragende Stelle ein. In seiner Konzeption über die Alteingesessenheit der Slawen in Europa befanden sich keine nationalistische Tendenzen, was für das ganze Werk von besonderem Vorteil war. Seine Art des Studierens der ältesten Geschichte der Slawen in Europa war eine durchaus objektive Methode. Er ging bei der Lösung der Frage der Alteingesessenheit der Slawen in Europa aus keiner mechanistischen Auffassung des Eingeborensseins aus. Šafárik war ein Gegner des Autochtonismus der Slawen in dem weitesten geographischen Ausmass. Die Entwicklung aller Slawen in ihren historischen Siedlungen seit ungedenken Zeiten wurde von ihm nicht anerkannt. Eine ausgesprochene Alteingesessenheit der Slawen an historischen Stätten wurde von ihm in erster Reihe im osteuropäischen Gebiet anerkannt und bewiesen. Betreffs der Entstehung der ältesten slawischen Ansiedlung an der Balkanischen Halbinsel und der Herkunft der Westslawen vertrat er die Ansicht, dass sie ein Ergebnis der Migrationsbewegungen im osteuropäischen Raum gewesen sind. Die Anfänge der slawischen Ansiedlung in unserem Gebiet setzte er ungefähr in das 5. Jh. u. Z. Auch an der Balkanischen Halbinsel entstanden die ersten slawischen Siedlungen seiner Ansicht nach beiläufig in derselben Zeit. Diese Auffassung der Entstehung der slawischen Siedlungen in den einzelnen Gebieten Europa's steht in vollem Einklang mit den heutigen Ergebnissen der wissenschaftlichen Forschungen, in denen in erster Reihe die Entdeckungen der Altertumforschung eine entscheidende Rolle spielen, welche in einem Masse, wie sie uns heute bekannt sind, Šafárik noch nicht kennen konnte. Nur in einigen Teilfragen des Werkes P. J. Šafárik's müssen mehrere Berichtigungen vorgenommen werden. Seine ursprüngliche historische Auffassung über die Alteingesessenheit der Slawen in Europa wurde erst in der Gegenwart vervollständigt. Dies betrifft fast sämtliche Grundfragen der altslawischen Geschichte. Einige davon werden hier angeführt: die Frage der gleichzeitigen Anwesenheit slawischer Stämme mit anderen nichtslawischen Stämmen im Rahmen des Scythien von Herodotos, die ursprüngliche Ortsbestimmung der slawischen Siedlungen im Scythien von Herodotos, die wendische, antische, hunnische, hunnisch-slawische, awaro-slawische usw. Problematik. Alle diese Probleme werden erst in der Gegenwart gelöst, in erster Reihe auf Grund von archäologischem Material. Die ursprüngliche Konzeption Šafárik's wird grundsätzlich ver-

vollständig, auch soweit sie Teilfragen oder einzelne Bemerkungen betrifft. Wie aus dem Studium seines Werkes hervorgeht, erscheinen vom Standpunkt der heutigen wissenschaftlichen Forschung die meisten Mängel auf dem Gebiet des Studiums des Beginns der ostslawischen Geschichte. So wird z. B. sein Standpunkt über den normannischen Ursprung Russlands von der heutigen wissenschaftlichen Forschung auf Grund archäologischer Analysen und historischer Angaben abgelehnt. Trotzdem hat Šafárik's Buch auch auf dem Gebiet des Studiums der ostslawischen Geschichte auch heute noch seine grosse Bedeutung. Den Ursprung der Russen verband er keineswegs mit der Ankunft der legendären Warjagen, sondern mit den Anten. Auf diese Art wurden die Anten genetisch mit den späteren ostslawischen Stämmen verbunden. Diese Konzeption ist eine grundlegende historische Konzeption der Ethnogenese der Ostslawen, die auch in der heutigen sowjetischen archäologischen und historischen Wissenschaft ihre Gültigkeit hat. Der Vorteil des Werkes von Šafárik liegt darin, dass seine grundsätzliche Konzeption, wonach nur die Ostslawen alteingesessen sind, durch neueste archäologische Entdeckungen in bedeutendem Masse vervollständigt wird. Gegen diese Konzeption können auch heutzutage keine stichhältigen Gegenbeweise aufgebracht werden. Bei Šafárik's Lösung der Anfänge der slawischen Ansiedlung der Balkanischen Halbinsel und unseres Gebietes muss seine Konzeption hoch gewertet werden, wonach der Ursprung der Slawen auf diesen Territorien mit dem Einzug der Hunnen oder sogar der Awaren in keinerlei Zusammenhang steht.

Die oben erwähnte Konzeption Šafárik's steht in vollem Einklang mit dem heutigen Stand der wissenschaftlichen Forschung in verschiedenen wissenschaftlichen Zweigen. Sein Werk ist ein fortschrittlicher Beitrag zu unserer Wissenschaft und Kultur, denn er half damit die festen Grundlagen des Studiums der ältesten Geschichte der Slawen zu legen.